THE SOURCES OF ORIENTAL LANGUAGES AND LITERATURES
162

Edited By
Cemal Kafadar & Gönül Alpay Tekin
TURKISH SOURCES CLXII

FESTSCHRIFT IN HONOR OF THE 100TH ANNIVERSARY OF THE REPUBLIC OF TURKEY

III

[INDIVIDUAL – SOCIETY]

Edited by
Berkin AKTAN

Published at
The Department of Near Eastern Languages and Civilizations
Harvard University
2024

SOURCES OF ORIENTAL LANGUAGES AND LITERATURES 162

Established by
Şinasi TEKİN

Edited by
Cemal KAFADAR
Gönül Alpay TEKİN

FESTSCHRIFT IN HONOR OF THE 100TH ANNIVERSARY OF THE REPUBLIC OF TURKEY

III

[INDIVIDUAL - SOCIETY]

Edited by

Berkin AKTAN

DOĞU DİLLERİ VE EDEBİYATLARININ KAYNAKLARI
162

Yayınlayanlar
Cemal Kafadar & Gönül Alpay Tekin
TÜRKÇE KAYNAKLAR CLXII

TÜRKİYE CUMHURİYETİ'NİN 100. YILINA ARMAĞAN

III

[BİREY - TOPLUM]

Hazırlayan

Berkin AKTAN

Yayınlandığı yer
Harvard Üniversitesi
Yakındoğu Dilleri ve Medeniyetleri Bölümü
2024

THE SOURCES OF ORIENTAL LANGUAGES AND LITERATURES
162

Edited by
Cemal Kafadar & Gönül Alpay Tekin
TURKISH SOURCES CLXII

FESTSCHRIFT IN HONOR OF THE 100TH ANNIVERSARY OF THE REPUBLIC OF TURKEY

III

[INDIVIDUAL – SOCIETY]

Edited by
Berkin AKTAN

Published at
The Department of Near Eastern Languages and Civilizations
Harvard University
2024

Copyright ® 2024 by the Editors
All rights reserved
•
Bütün telif hakları yayınlayanlara aittir.

YILDIZ MÜCELLİT MATBAA

Managing Editor of
THE SOURCES OF ORIENTAL LANGUAGES AND LITERATURES
Günay KUT
•
Designed and Arranged by
İbrahim TEKİN

Library of Congress Catalog Card Number 70-131003

İÇİNDEKİLER

Berkin AKTAN – Sunuş 1

Selim ERDOĞAN – Cumhuriyet'e Giden Yol: Milli Mücadele 3

Ahmet MAKAL – Cumhuriyet'in 100. Yılında Türkiye'de Çalışma Yaşamı:
Bugünden Geçmişe, Geçmişten Bugüne Bakmak 23

Dursun AYAN – Cumhuriyet'in 100. Yılında Türkiye'de Aile:
Bazı Bilgiler, Değerlendirmeler ve Çağrışımlar 45

Tuğçe ÖZDEMİR - Devlet Feminizminden Anti-Feminizme:
Devletin Feminizmle İlişkisinin Dönüşümü 77

Fırat MOLLAER - Yerlilik Söyleminin Bölünmesi: İdeolog ve Antropolog Tipi Yerlicilik 97

Fırat MOLLAER - From Conservatism to Turkish Conservatism:
Cultural and Political Roots of an Ideology 129

Mustafa B. BOZKURT - Cumhuriyet'in 100 Yıllık Bir Meselesi: Tarikatlar ve Cemaatler 151

Birol CAYMAZ, Jean-François POLO - Ulusal Hafızanın Yeniden İnşası Bağlamında
1071 Malazgirt Muharebesi Anma Törenleri 197

Agah Enes YASA – Türkiye'ye Edirne'den Bakmak:
İlk Kuşak Cumhuriyet Bireyinde Milli Kimlik, Kent Soyluluk ve Nostalji 211

Önder KAYA - Robert Kolej'in Türkiye'nin Değişen Koşullarına Uyum Becerisi
Hakkında Bir Deneme 227

İsmail DÖNMEZ – Mezunlarının Anlatımıyla Köy Enstitüleri 241

Emine ÇAYKARA – Cumhuriyetimiz 100 Yaşında! 259

TÜRKİYE'YE EDİRNE'DEN BAKMAK:
İLK KUŞAK CUMHURİYET BİREYİNDE MİLLİ KİMLİK, KENT SOYLULUK VE NOSTALJİ

Agah Enes YASA*

Erken Cumhuriyet döneminin parlamaya çalışan ışığını taşra kentlerine yaymakla vazifelendirilmiş genç öğretmenler, bulundukları kentlerin tarihine ve folkloruna kafa yoran ve bu konuda yazan ancak pek de incelenmemiş kişiler olarak karşımıza çıkmışlardı. Bu yayınların kamuoyu ile buluştuğu önde gelen mecralardan biri de Halkevi dergileriydi. Öğretmenler dışında, taşra kentlerindeki matbaalardan çıkmış, az çok tahsilli kişilerce yazılmış yerel tarih kitaplarında da bir artış gözlemlenebilir. Bu kitapların yazarları genelde Osmanlı'nın son döneminde doğmaları, Anadolu'daki mütareke günlerine şahit olmaları ve o kentin köklü ailelerine dayanmaları gibi ortak yönlere sahiptirler. Kentin yok olan çeşmelerinden kocakarı ilaçlarına, Kurtuluş Savaşı yıllarında kimin yeni rejime *hainlik* ettiğine dair dedikodulardan, hangi sokakta kim otururdu gibi bilgilere varıncaya dek başka hiçbir yerde bulunmayacak, ama bulunduğunda da ihtiyatla yaklaşılması gereken bir dolu şüpheli şeyi yazmışlardır. İstanbul özelinde düşünüldüğünde akla bir sürü yazar ismi gelebilir, ancak eli kalem tutan az kişinin olduğu taşra kentlerinde bu tür kitapların bugün bile yerel tarih çalışmalarındaki değerinin altını çizmek gerekir.

Bu makalede Edirne özelinde incelenecek yazar olan İsmail Hakkı Soyyanmaz, her ne kadar 1927 doğumlu bir Cumhuriyet bireyi olsa da, içinde yetiştiği ve karakterinden siyasi görüşüne her anlamda kendisini etkilemiş sosyal çevresi, Osmanlı'dan Cumhuriyet'e taşınan mevzubahis kuşaktandı. Çocukluğu, babasının işlettiği Edirne İnşaat Cemiyeti lokalinde geçmişti. Burada doğum tarihleri 1850'ye kadar giden kişilerin 93 Harbi, Edirne işgali ve benzeri savaşlara dair anılarıyla, musiki sohbetleriyle haşır neşir olmuştu[1]. İnceleyeceğimiz *Destan-ı Edirne* ve *Edirne Tulumbacıları* adlı iki eseri sözlü tarihin korunabilmesi adına yazılı kültüre kazandırılması olarak değerlendirilebilir. Nitekim Soyyanmaz da bu durumu sık sık eserlerinin satır aralarında dile getirmektedir.

Yazar, her iki eserinin de arka planında gözlemlenen geçmiş *müreffeh* günlere dair bir nostalji içerisindedir. Bu durum hem şahit olduğu Türkiye Cumhuriyeti'nin hem de Osmanlı Devleti'nin güçlü olduğu geçmişteki günleri için söz konusudur. Yerel eşraf kökenli yazar, başta Demokrat Parti olmak üzere 1950'li yıllardan itibaren gelen her hükümetin oy alabilmek ve kendi seçmen kitlesini ayrıcalıklı konuma getirebilmek adına uyguladığı popülist politikaları sert şekilde eleştirir. Kendi prestijli alanına yapılan bu meydan okumaya -yani *ayakların baş olmasına*- karşı agresifleştirdiği kalemi, okura Koçibey'i, Lütfi Paşa'yı ve yine aleyhine değişen devletin durumunu çözümlemeye

* Orta Doğu Teknik Üniversitesi Tarih Bölümü, benagahens@gmail.com.

1 İsmail Hakkı Soyyanmaz, *Destan-ı* Edirne, (Edirne: Eser Matbaacılık, 2003), 3.

çalışan Mustafa Âli'yi çağrıştırır.[2] Bir metafor olarak düşünüldüğünde, *Destan-ı Edirne* Cumhuriyet Türkiyesi'nin aksaklıklarına yönelik yazılmış yerel bir nasihatname olarak da nitelendirilebilir.

Destan-ı Edirne bazı yerel tarih çalışmalarında gözlemleyebileceğimiz yorumsuz salt bilgi içeren sentez yönetimden oldukça uzaktır. İşlenen tema fark etmeksizin destanlarda Cumhuriyet'in ilk nesil çocuklarından birisi olan yazarın içinde doğup büyüdüğü ulus-devletçi söylem, tarihi olaylar karşısında yapılan yorumlarla baskın şekilde öne çıkar. Devlet merkezli anlatı, yazar tarafından bireysel yaşanmışlıklarıyla pekiştirerek ve örneklendirilerek okura sunulur. Yorumların hemen hepsi tarihsellikten ya da akademik etikten uzak da olsa, tam olarak yazarının, yani hem Osmanlı'nın hem de Cumhuriyet Türkiyesi'nin her an gerilmeye müsait bir sinir ucu olan Edirne'de iki savaş arasında doğup büyümüş zihin dünyasını gözler önüne sermesi açısından kıymetli addedilebilir. İşte tam da bu nedenle, en başta *Destan-ı Edirne* sonra da *Edirne Tulumbacıları* adlı eserler, otobiyografik anlatı mı yoksa destan gibi edebiyatın kanatları altındaki bambaşka bir tür mü, netleştirmek pek mümkün değildir.

Dil ve tema özellikleri açısından 1860'lardan sonra Osmanlı vilayetlerinde yaygınlaşmaya başlayan matbaalar vasıtasıyla basılmış tek sayfalık destanlar[3], *Destan-ı Edirne*'dekilerle benzeşse de onlarda pek de öne çıkarılmayan özne, yani yazarın kendisi, incelediğimiz bu eserde fazlasıyla ön plandadır. Bu durum, eserin türü hakkında net bir sınıflandırma yapmayı hayli zorlaştırıyor. Yazar, sözcük seçiminde ise çoğunlukla Cumhuriyet'in Dil Devrimi'nin rehberliğinde davranmıştır. Örneğin, hemen her yerde Arapça kökenli olan *hissetmek* fiili yerine *sezinlemek* fiilini kullanmaya özen göstermiştir. Kullandığı dil yalındır.

Peki, düz yazı şeklinde bunları yazmak varken, 2003 yılında yayımladığı *Destan-ı Edirne* eserinde İ. H. Soyyanmaz neden destan türünü tercih etmişti? Kendisi bu tercihini eserinin önsözünde *uzun cümlelerden kaçarak destan yazım türü yoluyla okuyucunun yorulmadan zevk ile tarih okuyabilmesi* olarak ifade eder. Ayrıca, o zamana kadar yazılan tarih kitaplarının ekâbir takımını anlatmaktan öteye geçemediğini ve halkın tarihine birkaç çalışma dışında kimselerin yer vermediğini de eleştirir. Bu ifadelere bakınca, Soyyanmaz da Cumhuriyet Türkiyesi'nin birçok alaylı yerel tarihçisi gibi haberi olmadan Annales Ekolü'nün kanatları altına girmektedir.[4] Destan tarzını tercih edip halkın geçmişteki yaşantısını, özellikle de sorunlarını anlatacağını vaat etse de kendisi ne kadar halkçıydı? Ya da onun tanımının kapsadığı halk neydi ve kimlerden oluşuyordu? Bunlar yazarı ilk keşfedip incelemeye başladığımda aklıma gelen sorulardı.

---

[2] Zikredilen yazarların Osmanlı Devleti'nin kendi aleyhlerinde değiştiğini görüp eski devlet yapısına özlem duyduklarını Rifaat Ali Abou El Haj, *Formation of the Modern State: The Ottoman Empire, Sixteenth to Eighteenth Centuries* adlı eserinde iddia etmektedir bkz. Yunus Uğur, "Rifa'at Ali Abou-El-Haj: Osmanlı Devlet ve Siyasî Yapısına Farklı Bir Bakış", *Türkiye Araştırmaları Literatür Dergisi*, 2, (2003), 585-599.

[3] Çağdaş Yusuf Akbulut, "'Gezginci Destancılık' Mesleği Ekseninde Tür Ve Metin İlişkisinin Problemleri Üzerine", *Milli Folklor*, 96, (2012), 51-57.

[4] Soyyanmaz, *Destan-ı Edirne*, 343.

Edirneli Olmanın Ölçütü

Destan-ı Edirne'nin Osmanlı'nın Edirne'yi fethiyle başlaması aslında bize Soyyanmaz'ın kendi Edirnelilik kimliğini buraya dayandırdığını göstermektedir. Mesela eserin hiçbir yerinde Edirne'nin antik geçmişine dair ya da Edirne'ye Osmanlılardan önce yerleşmiş bir Türk kavmi olduğuna ve onların tarihine dair bilgi bulunmaz. Ancak kimliğinin merkezine koyduğu, içten içe hayranlık beslediği Osmanlı geçmişiyle de bir türlü uzlaşamaz. Osmanlı padişahlarını, *küffar* ile mücadele edebilecek silah teknolojisini geliştirmek yerine softaların ve *küffar* olarak kastettiği dış güçlerin kucağına teslim olmakla ve üç kıtaya yayılmış şanlı imparatorluğun çöküşünü izlemekle suçlar. Başta II. Abdülhamid olmak üzere son dönemin padişahlarını ağır şekilde eleştirse de söz konusu Balkanlar'da bir paşanın kazandığı zafer olduğunda o zafere adanmış destanda kahramanlıklarla dolu ifadelerle paşayı övmeyi ihmal etmez.

Edirne halkının yerel kültürünün ciddi bir muhafazasına giren yazar, eserlerinde *Kakava Bayramı*, *Hora Oyunu* ya da *Gaziler Helvası* gibi geleneklerin hatalı noktalarını da epeyce irdelemiştir. İlk olarak, Hora adlı halk oyununu kentin folkloruymuş gibi sunulmasından son derece rahatsızdır. Bu dans, ona göre Müslümanlar *Allah Allah* diye savaşa giderken Haçlıların gaydayla *Hora Hora* çalmasından gelmektedir. Ayrıca, bu dansın karakteristik özelliklerinden birisi olan tepinmeyi, aslında Haçlıların ayaklarının altına Müslüman şehitlerini alarak onları çiğnemek amacıyla yapmaktadır. Fakat, eski Edirne'nin yerli Müslümanları Sırp-Rum ve Bulgarların oynadığı bu oyunun anlamını çok iyi bilmekteydi, o yüzden hiçbir zaman özel gününde böyle bir oyunu oynanmazdı. Balkanlardan göçen Romanlar ve Türkler bu oyunu eski yerlerinde gayrimüslimlerle etkileşimde bulunarak almışlar, beraberlerinde Edirne'ye de getirince milli oyun diye *pazarlanıp* okullarda dahi oynatılmaya başlamıştı. Aslında Edirne'nin folkloru, çift yatağan ile oynanan bir başka oyundu. Bu da kentte yerli kalmayınca unutulup gitmişti. Soyyanmaz, ayrıca 1950'li yıllarda akademik folklor araştırması yapanların da Türk köylerini es geçip, Pomak köylerinde gördüklerini sanki doğruymuş gibi literatüre geçirmelerinden yakınır. Pomakların birkaç kuşak içinde ana dillerini unutup tamamen Türkleştiklerini ama etkileşimde bulundukları gayrimüslimlerin adet ve göreneklerini doğrudan aldıkları için asla araştırmacıların onlarda gördüklerinin Türk geleneğiymiş gibi yazılamayacağını ifade eder.[5]

Yazarın Edirne'ye yapılan göçle bozulduğunu ifade ettiği bir diğer önemli unsur da çevre ve kent dokusudur. Anlattıkları, Türkiye'nin 50 yıllık geçmişinde hızlı ve düzensiz kentleşmesine sınırları ihlal edilen endişeli kent soylu birinin objektifindendir. 1950'li yıllarda, özellikle Karadeniz illerinden Edirne'ye yoğun bir göç yaşanmasıyla söze başlar. Kente çalışmaya gelenler, yemeden içmeden para biriktirip birer ev sahibi olmaya çalışmıştı. Onlardan gören hemşerileri bir umut Edirne'ye göç etmeye başlayınca, kente Balkanlardan gelen göçün üstüne bir de Anadolulular doluşmuş, Soyyanmaz'ın muhtemelen olayı dramatize etmek için hiçbir veriye dayanmadan iddia ettiğine göre sadece elli hane kadar yerli nüfus kalmıştı.[6] Kentteki inşaat rantını gören yerliler de tarlalarını ekip biçmeyi bırakıp konut yapacak bir müteahhit bulmaya başlamıştı. Bu göçler sonucu yerel ağız da

---

5 Soyyanmaz, *Destan-ı Edirne*, 613.
6 Soyyanmaz, *Destan-ı Edirne*, 467.

yerini çeşit çeşit yeni şiveye bırakmıştı. Yazarımız aynı Pomakların Edirne'nin yerlisi zannedilip kültürlerinin yerel kültür gibi tescillenmesine kızdığı gibi, yeni yapılan bu göçlerle gelenlerin ağzının Edirne'nin yerel ağzı zannedilebileceğinden duyduğu öfkeyi de dile getirir.

Göçmenlerin bozduğu bir diğer yerel geleneğin *Ka'kaa Bayramı* olduğu öne sürülmektedir. 1361 yılında bir Hıdırellez günü Şahin Paşa önderliğindeki kuvvetler Edirne'yi ele geçirince, fetih şenlikleri olarak o tarihten itibaren bu şenliklerin yapılmaya başlandığını söyler.[7] Arapça kökenli silah gürültüsü anlamına gelen *Ka'kaa*[8], onun iddiasına göre aynı zamanda Fetih Bayramı anlamına da gelmektedir. Fakat, zamanla Edirne'ye gelenler, yerel halkın bu bayramı kutlamalarını görüp sorunca, *Ka'kaa* sözcüğünü telaffuz edemeyip *Kakava Bayramı* diye kutlamaya başlamışlardı. Zamanla bu bayrama *Çingeneler* sahip çıkmış, kimseler Edirne'nin fethinden söz etmez hale gelmişti. Soyyanmaz, Türk milletinin kültürünü tevazudan ötürü yazıya geçirmediği için Ka'kaa Bayramı'nın da aslının korunamadığından hayıflanmaktadır. Kültürel etkileşim pratiklerine dair somut bir örnek teşkil eden bu durum, ayrıca yazarın çağlar boyunca kabına sığmayarak şekil değiştiren folklorun yazılı kültür ya da bilimsel yollarla zapt edilebileceğine dair pozitivist bir düşüncede olduğunu göstermektedir.

Payitaht olma özelliğini yitirdikten sonra bile Edirne, özellikle 17. yüzyılda halen padişahların avlanmak ve İstanbul'daki siyasi hesaplaşmalardan uzaklaşmak için tercih ettiği bir yerdi. Ucu bucağı görünmeyen Saray Ormanları ve buradaki av hayvanı çeşitliliği Soyyanmaz'ın anlatımına göre 20. yüzyılın başına kadar varlığını sürdürmüştü. Ormanların yok olmaması için 1950'lere kadar askerler buraları korurken, bir anda bu yetki askerlerden alınıp Menderes hükümeti zamanında tarımla geçinen nüfustan oy alabilmek adına sivil kolculara verilince düzen bozulmuştu. Soyyanmaz'ın eserlerinin hemen her yerinde mutlak doğru oldukları ileri sürülen askerler, sivil kolcuların yaptığı gibi asla hısımlarının ormanlık alanları tahrip etmelerine izin vermemişti. Sivil kolcuların iş başına gelmesiyle kısa sürede Edirne'nin asırlık ormanları yok olmuş, bir de açılan arazilerde göçmenler konut dikmeye ve tarım yapmaya başlamıştı. Yazar, kentinin çevresinin bozulduğuna içerlense de olayları anlatırken takındığı tavır, özellikle Bulgaristan'dan Edirne'ye gelen göçmenleri eleştiren bir haldedir. Öte yandan altını çizmek gerekir ki, bir zamanlar sultanların avlandığı, zevk ü sefa ettiği ve bu nedenle yazar tarafından daha da değerli görülen eski Edirne Sarayı'nın çevresini teşkil eden *Koru-yu Hümayun*'un halk, yani avam tarafından tahrip edilmesinin verdiği bir rahatsızlık söz konusudur. Düzeni bozulan Edirne'de, herkes kendi hemşerisini tutar, her yıl kent için yapılan plan çıkarlar uğruna *Ankara'daki tanıdıklar* vasıtasıyla bozulur. Ormanların korunması için açılan mahkemeler de neticesiz kalır.[9]

Tüm bunlar göz önünde bulundurduğumuzda hiç şüphesiz yazarımız *köylü-şehirli* ve *göçmen-yerli* gibi ayrımları vurguluyor ve anlatısını bunun üstüne inşa ediyordu. Kendini konumlandırdığı halkçılığı, eserlerini yazdığı dönemde Edirne'de neredeyse hiç kalmamış kent soylu yerel halkı kapsıyordu. Edirne'ye yeni gelenler, doğru düzgün Türkçe bile bilmiyordu ve kentin yerel kültürüne uyum

---

7 Soyyanmaz, *Destan-ı Edirne,* 4-5.
8 "Ka'kaa" maddesi, Kubbealtı Lügatı: lugatim.com.
9 Soyyanmaz, *Destan-ı Edirne,* 555-559.

sağlamak bir yana, kendi kültürlerini oranın asıl kültürüymüş gibi sunmaktan geri durmuyorlardı. Balkan Türkleri'nin yaşadıkları zulümlere ve kaçarak Edirne'ye sığınmalarına üzülse de onların bu düzensizliğine ve devletin buna karşı hiçbir önlem almamasını eleştiriyordu. Bu yüzden, Soyyanmaz'ı ve eserlerini ait olduğu kuşakta önemini yitirmeye başlamış Pantürkçülüğün aksine, sivil bir vatandaş nezdinde gözlemlenebilecek Atatürkçü, ulusalcı ve statükocu bir ideolojiye konumlandırabiliriz.

Yazar, Atatürkçü olmasına rağmen 1936'da yapılmış Türk Müziği'nin yasaklanması gibi bazı uygulamaları da eleştirmeden geri durmamıştır. Çünkü bu yasaklamalar ve uygulamalar, en başta da ifade ettiğim gibi köklerini dayandırdığı Edirne'nin de her yerine sirayet etmiş Osmanlı kültürünü muhafaza eden yönüyle çelişmektedir. Onun gözündeki Atatürk, 1930'lu yıllardan itibaren ülkesini çağdaş devrimlerle kalkındırmaya çalışan bir liderden ziyade, uzun süredir savaşlardaki mağlubiyetlerle *öksüz kalmış Türklüğü* tekrardan yücelten, ulusal egemenliği tesis eden, zamanı geldiğinde imparatorluğun kaybedilen topraklarını da geri alacak bir komutandır.[10]

Hatta, Atatürk'ün sanılanın aksine Osmanlı kültürünü yeri geldiğinde muhafaza eden bir lider olduğunu Edirne'de zarar gören camilerin tamiri için bizzat bütçe ayırmasını örnek göstererek anlatır. 1932 yılının ağustos ayında, Edirne'de şiddetli bir kasırga çıkınca Selimiye Camisinin minarelerinin külahları uçmuş, birkaç camii de zarar görmüştü. Haberi alan Atatürk, doğrudan Edirne'ye gelip incelemelerde bulunmuştu. Bu esnada Selimiye'nin duvarlarını süsleyen hat levhaları okuyup yanındakilere sormuş, onlar anlamayınca kendisi açıklamıştı. Mimar Sinan'ın bir diğer eseri olan Taşlık Camiisi'nin de hemen restore ettirilmesini istemişti. Fakat, Atatürk ölümünden sonra ne olduysa olmuş, camilerin tamiri için gönderilen fonlar kesilmiş, Edirne'deki Osmanlıca mezar taşları ve kitabeler tek tek tespit edilip kırılmış hatta Taşlık Camii'nin kubbesi Soyyanmaz'ın okula giderken bizzat gözüyle gördüğünü söylediği şekilde dinamitle havaya uçurulmuştu.[11]

Gayrimüslimlere Yönelik Düşünceler

Osmanlı Devleti'nin çok kültürlü yaşantısına dair ülkemizde son yirmi yılda iki farklı olumsuz anlatı oluşmuştur: İlki, *biz bir arada gayet güzel yaşıyorduk sonra emperyalist güçler işe dahil oldu misyonerler vasıtasıyla azınlıkları kışkırtıldı, neticesinde de felaketler yaşandı* yönündedir. İkincisi de *gayrimüslimler zaten her zaman bizim düşmanımızdı, bu toprakların ekmeğini yediler ve zenginleştiler sonra da bize ihanet ettiler* yönündedir. Bakıldığı zaman bu iki düşünce de olaylardan ve gerçeklerden kopuktur. Ne bir hoş mazi vardır ortada, ne de adına tek taraflı bir bakışla ihanet denecek bir durum. Soyyanmaz, gayrimüslimlere yönelik bir öfke üzerine inşa ettiği iddia edilebilecek eserlerindeki anekdotlarla zikrettiğim ikinci görüşe mensup birinin Osmanlı'nın son döneminde yaşanan özellikle de 93 Harbi sonrasından 1914'e kadar ardı kesilmeyen felaketleri zihninde nasıl kurguladığına dair yakından bir gözlem imkânı tanıyor.

---

[10] Balkanlardan Edirne'eye yapılan göçleri eleştirmesinde bunun da payı vardır. Kendi değimiyle Atatürk'ün planı Batı Trakya'da Türk nüfusunu muhafaza edip zamanı geldiğinde burada hak iddia edebilmektir. O yüzden göçmenlere izin verilmemesini tembihlemiştir.

[11] Soyyanmaz, *Destan-ı Edirne*, 503-505.

Yazarımız, eski Edirne'nin yeme içme adetlerini anlatırken bile sözü bir anda bu kentteki gayrimüslimlerin *hainliğine* getirebilmektedir. Ona göre, bir zamanlar ayakta rakı satan Ermeni meyhaneciler, henüz yaşı meyhaneye oturup da içmeye müsaade etmeyen çocukları rakıya alıştırmışlardı.[12] Meyhanelerde rakıyı *aslan sütü* diye pazarlayıp Türk delikanlıları birer ayyaş etmişlerdi. Hatta meyhaneciler ramazan ayında bile Müslüman müdavimlerinin evlerine *unutma bizi dolması* gönderir, oruç ayı bitince hemen gel derlermiş. Ayyaşlıktan Türklerin kuvveti azalmış, Türk kabadayıların birbirleriyle arası açılmış ve fırsattan istifade eden gayrimüslimler çeteleşerek Türklere saldırmaya başlamışlardı. Edirne'de asayişi Osmanlı'nın son döneminde hepten bozulmuştu, karakollardaki birkaç pasif zabit de korkudan iş görmezdi. Yaşananları gören Türk gençleri, birer birer kabadayılığa soyunup kendi mahallelerini ve oranın insanlarını gayrimüslimlerden korumaya başlamıştı. Gün geçtikçe sayıları artıyordu. Bu yüzden, gayrimüslimler eskisi gibi artık Türklere istedikleri kötülükleri yapamıyorlardı.[13] Bir de silah taşıma hakkını elde eden Gayrimüslimler, edindikleri bu yeni hakları doğrudan Müslümanlara saldırarak kullanmaya başlamıştı. Kısa süre sonra Osmanlı Hükûmeti, silah taşımayı yasaklayınca her iki taraf da *tahra* adı verilen bağ bahçe işinde kullanılan küçük baltaları taşımaya başlamış, sonrasında bu da yasaklanmıştı.

Yazarın bu anlattıklarını deneyimlemeye yaşı yetmeyeceğinden, çevresinden işittiklerinden ibaret olduğu açıkça bellidir. Bu yönden de azınlıkların Islahat Fermanı sonrasında formal açıdan kazandığı, ancak taşrada ne ölçüde uygulanabildiği halen sorgulanan[14] hakların ve eşitliğin, Müslüman halk arasında nasıl bir rahatsızlık uyandırdığını gözlemleyebilmemize imkân tanımaktadır. Yazarın olayı ele alışı da bundan ibarettir aslında, yüzyıllardır eşitlikten söz edilmeyen Osmanlı'da azınlıkların bir anda eşit olması, hatta *haddinden fazla* eşit olması, yönetici sınıf haline gelmeleri ve sonrasında kendi milletinden olanları kayırmaları ve Balkan travmasına kadar giden savaşlar, katliamlar ve düzensizlik silsilesinin başlaması...

Milli Kabadayılar olarak isimlendirilen grup da halkın sevmediği mebusandan kol ağısına kadar memur takımıyla mücadele içine girenlerden oluşmaktaydı. Bu zümreden kabadayılar medrese bitirmiş, ancak başlarına gelen talihsizliklerle, ayak kaydırmalarla sürgünlerle karşı karşıya kalmış kimselerdi. Yani anlaşılacağı üzere, ortada halk adına işlenen, ancak temelinde *devletlülerle*, çeşitli sebeplerle ayrıcalıklarını yitirmiş ve hınç dolu olanlar arasında gerçekleşen bir çatışma söz konusudur. Benzer bir karakter olan meşhur Robin Hood, zenginden alıp fakire veren bir kahraman eşkıya rolüne sahip olsa da özünde düşmüş bir soyludur.[15] Hatta, 19. yüzyıla gelindiğinde artık efsanelerde Angelo-Sakson kökenli olduğu geçen Robin Hood, Angela Sakson halkını ezen ama azınlık konumunda olan Norman Lordlarla mücadele eden bir eşkıya figürüne dönüşmüştür.[16] Benzer bir anlatıyı Soyyanmaz'ın Bulgar, Sırp, Rum ve Ermeni çetelerle, toprak ağalarıyla mücadele eden

---

12 İsmail Hakkı Soyyanmaz, *Tulumbacılar ve Edirne Tulumbacıları,* (Edirne, 2003), 41.

13 Soyyanmaz, *Tulumbacılar*, 41.

14 Buna güncel bir durumundaki çalışma için bkz: Talin Suciyan, *Outcasting Armenians: Tanzimat Of The Provinces*, (New York: Syracause University Press, 2023).

15 Eric Hobsbawm, *Bandits*, (New York: Pantheon Books, 1981), 43.

16 Allen W. Wright, "Changes To The Robın Hood Legend Revolutions and Romanticism", *Wolfshead Through the Ages*, Alındığı URL: https://www.boldoutlaw.com/robages/robages7.html.

Edirneli kabadayıları ve eşkıyaları üzerinde de gözlemlemek mümkündür. Görüleceği üzere, 19. Ve 20. Yüzyıllarda zirveye çıkan *Uluslar Çağı*, anlatıları da farklı coğrafyalarda benzer şekillerde etkilemiştir. Öte yandan, Türk halk edebiyatında Köroğlu misali, bir zamanlar soyluyken sonradan *düşen*, halk için çarpışan zalimleri cezalandıran eşkıya-alp figürü oldukça yaygındır.[17]

Tütün üretiminin başat coğrafyası Kuzeydoğu Balkanlar, bir yandan da bu tütün üretim düzenini kontrolü altında tutmaya çalışan reji idaresiyle mücadeleye girmiş kaçakçıların da merkeziydi. Kaçakçılar eşkıya olarak tanımlayan taraf elbette ki reji şirketinin idaresi ve kimi zaman devletin kendisiydi.[18] Zira halkın gözünde kaçakçılar, *enselerine birer vampir gibi yapışmış*[19] emeklerini sömüren yabancı sermayeye karşı haklarını korumak için savaşan kahramanlardı. Gün geçtikçe elindeki dizginleri gevşeyen devlet otoritesinin yerini birçok yerde olduğu gibi Edirne'de de kabadayılar ve külhanbeyleri dolduruyordu. Onları Ege'deki zeybeklerden ayıran en önemli özellikler, çeteleşmeden münferit şekilde gezmeleri ve bellerinde taşıdıkları silahları toplum içinde göstermemelerdedir. Oysaki zeybekler, şehrin caddelerinde yarım ay şeklinde yürüdüklerinde halk, onlara olan korkusundan yol vermeden edemezdi. Görüleceği üzere, dağları mesken eden ve şehir hayatına pek uygun olmayan çeteleşmiş zeybekliktense, külhanbeylerini daha övgüye layık bulur. Soyyanmaz, otoriter bir görüşe sahip olsa da söz konusu onun milletini, dindaşını ezen ve saldıran gayrimüslimlere ya da toprak ağaları olduğunda eşkıyalığı öven bir hale bürünür. Çünkü artık ortada bir devlet otoritesi kalmamıştır ve gücü devam ettirecek kişilere ihtiyaç doğmuştur. Böyle durumlarda şiddet, kuvvetli olana karşı kullanıldığı zaman makuldür.[20]

Gayrimüslimlere karşı en ağır ithamlar da 1905 Edirne Yangını anlatılırken yöneltilir. Kentin kozmopolit ve ticari yaşantısını kökünden değiştiren büyük bir felaket olarak kaydedilen ve 48 saat süren bu yangın, eski şehir olarak tanımlanan 40 hektarlık Kaleiçi mahallesini tamamen yok etmiş, 1700 ev ve dükkân küllerin arasında şehirden silinip gitmiştir. Yangının bir doğal afet mi, yoksa siyasi bir hesaplaşma mı olduğunun üstündeki şüphe bulutları bir süre giderilemez. Sigorta şirketleri dahi, olayın siyasi sebepten kaynaklandığını iddia ederek yangın yerinden etkilenen ve %40'lık bir dilimi oluştan abonelerine doğru dürüst ödeme yapmak istemez.[21]

Soyyanmaz ise yangını bambaşka bir kurgu içinde anlatır. Kentini koruyup kollamasından ve kendi cebinden para harcayarak imar etmesinden dolayı övgüyle söz ettiği belediye başkanı Cezzaroğlu Dilaver Bey, belediye azası olan gayrimüslimlerin hakkında çıkardığı dedi kodlulardan artık çok rahatsızdır. Bir de Ermenilerin ve Rumların çoğunlukta yaşadığı Kaleiçi mahallesine giren Türk gençlerinin sağ salim çıkamadığını gördükçe daha da kederlenmiş, milli duyguları kabarmıştı. Tüm bunları gören Dilaver Bey, gayrimüslimlerden bir intikam almak ister. Belediye binasında kentin tüm

---

17 Ali Aydın Karamustafa, "Köroğlu Destanına Tarihsel Bir Bakış İran ile Anadolu Arasında Eşkıyalık ve Nostalji", *Tarih ve Toplum Yeni Yaklaşımlar*, 22, (Güz 2023), 39-54.

18 Filiz Dığıroğlu, "Selanik Ekonomisinde Unutulmuş Bir Alan: Tütün Üretimi, Ticareti ve Reji (1883-1912)", *Osmanlı Araştırmaları Dergisi*, 43, (2014), 227-272.

19 Son dönem Osmanlısında Tütün rejisi ve Düyûn-ı Umûmiye'nin halkta vampirlikle özdeşleştirildiğine dikkat etmemi sağlayan Mustafa Türkan'a teşekkürler.

20 Ali Aydın Karamustafa, "Köroğlu Destanına Tarihsel Bir Bakış".

21 Taylan Esin, Korku, "Felâket ve Şüphe: 1905 Edirne Yangını", *Kebikeç*, 46, (2018), 155-188.

Türk eşrafı toplayarak planını anlatır, ilk başta karşı tepki alsa da onlara: "cesaretiniz mi yok be!" diye çıkışınca topladığı eşraf da ona katılır. Tulumbacılar reisine verdiği talimata göre yangın söndürme tulumbalarına akşam ezanından sonra su yerine şehri aydınlatması için kullanılan gaz doldurulacak, ilkin evlerin damlarına, eğer kalırsa duvarlara ve sokaklara da gaz püskürtülmesi emredilir.[22] Sonra, yakılmış paçavralar evlere atılarak rüzgârın da etkisiyle tüm kale içi yanacak, bu sayede Dilaver Bey ve gayrimüslimlerden eziyet çeken Türk halkı da intikamlarını alacaklardı! Soyyanmaz'a ait olan *Edirne Tulumbacıları* ve *Destan-ı Edirne* dışında hiçbir kaynakta 1905 Edirne yangını için böyle bir anlatı bulunamaz. Yazarın muhtemelen içinde büyüdüğü sosyal çevresinden sözel yolla elde ettiği bu bilgiyi, zamanla kendi şahsi ideolojilerini savunacak bir referans noktası oluşturmak amacıyla manipüle ederek kitaplarına koyduğu düşünülebilir.

Yeniçeri Ocağı'nın kaldırılıp Nizam-ı Cedid ordusunun oluşturulmasının yine gayrimüslimler ile dış güçlerin iş birliğinden doğan büyük bir planın ilk halkası olduğu iddia edilmiştir. Fransa, Mısır'a saldırırken aynı zamanda Osmanlı'yı içten yemesi için de Türk kimliğine bürünmüş Pontuslardan (Rumlardan) oluşan cedid ordusun kurulmasını desteklemiştir. Buna göre, Pontuslar da Fransa'nın ordunun modernizasyonu için verdiği silahları Rum eşkıyasına aktarmış, onlar da bu elde ettikleri güçle özellikle de Balkanlarda Türk-Müslüman halka zulmetmiştir. Ezilen Türk-Müslüman halk, işin iç yüzünü en başından beri sezmekteydi ve yeniçerilere yapılan haksızlığın farkındaydı. Nizam-ı Cedid, yani devletin içine düştüğü müşkül halden kurtuluşana kapı aralayan reformlar adı altında sunulan dış güçlerin oyunlarına Yeniçerilerin feda edilmesini Soyyanmaz, bu kurduğu anlatıyla eleştirmektedir.

Destanlarda anlatılanlara göre Yeniçeriler, Hacı Bektaş'ın *kahraman besleyen ocağının* mensubudurlar ve ne namaz ne oruç bilmeden yaşamaktaydılar. Devletin yönetiminin her yerini elinde tutan softa kesimi de bu yüzden yeniçerilerden nefret etmekteydi. Zevk-ü sefa içinde yaşayan Saray halkı diye ifade edilen Osmanlı Hanedanı üyeleri ve vezirler de softalarla yeniçerilerin gücünden korktukları için iş birliği içindedir. Tüm bunların üstüne Rusya'nın da yeniçerilerin savaş başarısını bilip Balkanlara inememesi ve Fransa'nın da onlardan çekinip Mısır ve Cezayir'de hiçbir yere kımıldayamaması gibi dış güçlerin de çıkarlarının devreye girmesiyle anlatı iyice pekiştirilir.

II. Dünya Savaşı Günlerine Ait Gözlemler

Savaş süresince, Cumhuriyet'in Milli şefi İsmet İnönü konferanslar ve saldırmazlık paktlarıyla bir dünya savaşı kaldıramayacak ülkesini masa başında çeşitli *denge oyunlarıyla* savunmaya çalışırken, acaba tıpkı Doğu'daki Kars gibi işgal edilme tedirginliğini en derinden hisseden Edirne'de neler oluyordu? O tarihlerdeki 18 Milyonluk Türkiye'nin büyük çoğunluğu tarım sektöründe çalışan 1,8 milyonluk kısmı askere alınmıştı.[23] Tarımdaki iş gücündeki azalma kıtlığa yol açmış, birçok kentte açlıktan ölümler olmuş ve bu durum ülke içinde kentler arası göç hareketlerine yol açmıştı. Soyyanmaz, Edirne'de yaşananların birincil ve nadir kaynaklarından birisidir.

---

[22] Soyyanmaz, *Edirne Tulumbacıları*, 93.

[23] Ali Can Tekinay, Hasip Saygılı, "Asker Anıları Işığında İkinci Dünya Savaşı Türkiyesi", *Asia Minor Studies*, 2, (2021), 786-803.

Aktardığına göre; Edirne halkı, 1934 yılında her yıl gökyüzünde leylekler ve kartallar arasında olan savaşın bittiğini görünce *ya kıyamet kopacak ya da dünya savaşı çıkacak* diyerek savaşı önceden sezmişti.[24] Halkın bu gözlemi doğru çıkmış, beş yıl sonra üç kıtaya yayılacak dünya savaşı başlamıştı.

Saldırmazlık paktı sona erince Alman ordularının sınıra geleceği haberleri kenti sarmış, bunun üzerine kışla yapılan camilerin minarelerine makineli tüfekler konmuş, köprülere dinamit yerleştirilmiş, hatta ağaçların içi dahi oyularak patlayıcı doldurulmuştu. Edirne'de askerler geceleri karartmaya uymayarak ışık sızdıran evleri tek tek tespit eder uyarmış, gündüz de sığınak kazılmasını denetlemişti.[25] Halkın hali sersefildi. Bit ve uyuz gibi hastalıklar zengin fakir demeden tüm Edirnelilere musallat olmuştu. Kadınlar bit yüzünden kazıttıkları çıplak kalan kafalarını kolu komşu görecek diye utanırdı. Bite ve uyuza karşı Selimiye Camii'nin avlusuna elbiseleri haşlayarak bitlerden arındırmak için iki buhar kazanı kurulmuştu. Bu işlemin devamında haşlanan elbiseler karınca yuvalarının dibine bırakılıyor, karıncalar haşlanarak ölmüş bitleri elbiseden uzaklaştırınca durum iyi kötü çözülüyordu.

İlerleyen günlerde kışın bastırmasıyla yakacak eksikliği ve ona eşlik eden açlık önemli sorunlar haline gelmişti. Belediye beş yerde, bir kazan suya bir tas un atılarak hazırlanan çorbadan dağıtmaya başlamıştı. Aç halk kazan başında bekler, çorba pişerken de tezek ateşiyle elini yüzünü ısıtmaya çalışırdı. Bazıları akşamdan kara oturur sabahki çorbayı beklerken donarak ölürler, hatta cesetleri zemine öyle bir yapışırmış ki kazma olmadan kaldırılamazlarmış. Geceden itfaiye erleri sokakları dolduran cesetlerin etraflarını saran buzları kırarak toplar, Kasımpaşa Camii'ne depolar, sonra da kazdıkları çukurlara doldururmuş. Cesetlerin çoğu ya kadın ya da çocuktan oluşurmuş, zira erkeklerinin hemen hepsi tarlaları ekip biçmesi gerekirken askere alındığı için işini gücünü terk etmek zorunda kalan köylülerdi. Soyyanmaz, bu olayların hemen hepsine tedirginlik halindeki Edirne'de sabah erkenden okula giderken şahit olduğunu ifade etmektedir.[26]

Canı burnuna gelen halk, artık Edirne Belediye binası önünde toplaşıp "açız açız" diye bağırmaya, camlara taş atmaya başlamıştı. Belediye reisi Kazım Dirik, bu duruma çok içlenip maaşını halka dağıtmıştı. Ancak, hangisine yetecekti? Çareyi Fevzi Çakmak[27] ile temas kurup yardım istemekte buldu. Bunun üzerine Ankara'dan dört kamyon erzak yola çıkmış fakat Silivri kaymakamı gelen yardımları durdurmuştu. Kendisine bunu niye yaptığı sorulduğunda *bana değil İsmet İnönü'ye kızın ona sorun* cevabını vermişti. Edirnelilerin içine düştüğü bu müşkül hale çare bulamadığından Kazım Dirik, 1941 yılında kederinden ölmüştü.

Bir şinik[28] buğdaya bir manda alınabildiği, özellikle de toprağa dayalı tarımsal üretimin tamamen durduğu o günlerde açlıktan ölümler Edirne'de o kadar yaygınlaşmıştı ki sokaktan belediye ölüleri el arabalarıyla topluyordu. Edirne halkı bu katastrofik ortamdan dolayı tek tek kenti terk etmeye

---

[24] Olayın başında aslında Edirne halkının askeriyeye "Leylekler de her sene hac kafilesiyle beraber Mekke'ye gider havada tavaf ederler o yüzden hacı sayılırlar, kartalların yerine onların tarafını tutalım" diye destek isteyince askerler tüm kartalları havada kuruşuna dizmesi anlatılmaktadır; Soyyanmaz, *Destan-ı Edirne*, 510.

[25] Soyyanmaz, *Edirne Tulumbacıları*, 176.

[26] Soyyanmaz, *Edirne Tulumbacıları*, 177.

[27] Soyyanmaz kendisinden Mareşal diye söz ediyor.

[28] 8 kiloya tekabül eden tahıl ölçüsü.

başlamıştı. Önce İstanbul'a gidiyorlar, oradan da diğer Anadolu kentlerine kadar dağlıyorlardı. Binlerce yıldır Anadolu ve Rumeli coğrafyasında benzer nedenlerden yaşanan göçün yakın tarihimizdeki bir tekrarı olan II. Dünya Savaşı'ndaki Edirne kaçkını, üstüne detaylıca çalışılmayı hak eden bir konu. Soyyanmaz ve ailesi ise, bu açlık senesinde hayatta kalmayı gündöndü (ay çiçeği) küspesini el değirmeninde çekip çıkan unu da bakla unuyla karışılıp oluşan simsiyah ekmeği yiyerek başarabilmişti. Maddi şeylerin kıymeti o kadar kalmamıştı ki, Edirne'nin eşraf ailelerinden birinin kızı olan Fatma Hanım Soyyanmaz'ın ailesine gelip çarşafının içine sakladığı II. Abdülhamd'in babası Dertli Mustafa Bey'e armağan ettiği som altından tepsi vb. eşyaları vererek karşılığında bir parça ekmek istemişti. Sobanın üstünden hemen alınan ve kendisine uzatılan sıcak ekmeği oracıkta yiyen kadıncağız ellerini açarak şükretmişti. Soyyanmaz'ın babaannesi, kendilerine buna karşılık sunulan altın eşyaları da ''Padişah'ın hediyesi milletin parasındandır, bana bu yaştan sonra millet parası yedi mi dedirteceksin!'' diyerek reddetmişti.

Soyyanmaz, en çok da halen ulusunun en büyük düşmanı olarak konumlandırdığı Yunanistan'a bu dönemde gemilerle buğday taşınmasından rahatsızdır. Nasıl olur da Ankara'dakiler, yani İsmet İnönü kendi halkına destek olmazken Rumlara destek olurdu? Bunun sebebini de 1905 Edirne yangınından sonra Heybeli Ada'ya göç eden ve İsmet İnönü'nün adadaki evine komşu olan Edirne kökenli Rumların Paşa'yı ikna etmesi olarak açıklar. Bazı yerlerde, yukarıda kederinden öldüğünden söz ettiğimiz belediye reisi Kazım Dirik ile aralarında bir husumet olduğu için İnönü'nün bunun bedelini Edirne halkına ödettiği ifade edilir[29]. Ayrıca ona göre İnönü'nün Başbakanlık'tan azline de Edirne sebep olduğundan yine bu yüzden de yine bir bedel ödetme söz konusudur. İnönü'ye karşı duyduğu öfke öylesine fazladır ki, *Destan-ı Edirne*'nin birçok noktasında tüm kötülüklerin kaynağı İnönü olarak gösterilir. Tabiri caizse Mustafa Kemal Atatürk *iyi polisken* İsmet İnönü *kötü polisi* oynar. Osmanlı tarihinde diğer sevmediği kişilerden Rus destekçisi olarak gördüğünden *Nedimoff* dediği Mahmud Nedim Paşa'nın 1896'da subay ve paşaları tutuklatmasıyla 1944'te Şükrü Saraçoğlu, Fevzi Çakmak, Ali İhsan Sabis'nin tutuklanmaları için İnönü'nün meclise muhtıra vermesi arasında bir benzerlik kurar. Soyyanmaz'ın mensup olduğu kuşakta günümüze kadar uzanmış yaygın olarak görülen bu İnönü karşıtlığının sebebini askere alma, yaşanan kıtlık ve sonrasındaki yaşananlar olarak açıklamak mümkündür.

1942 yılının kasım ayında, Şükrü Saraçoğlu'nun planlamasıyla savaşın ekonomide yarattığı ağır yükü hafifletmeyi ve hazineye nakit girdisini amaçlayan varlık vergisi uygulaması yürürlüğe girmişti. Kendilerine isabet eden astronomik vergileri ödeyemeyen ve çoğunluğu Ermeni, Yahudi ve Rumlardan oluşan sermayedarlar, Aşkale'ye çalışma kamplarına gönderilmişti.[30] Soyyanmaz, hayret uyandıracak şekilde bu olayı eleştiremiş, ve daha da öteye giderek Stalin'in uyguladığı Sibirya sürgünlerine benzetmmiştir. Ona göre, İsmet İnönü zaten ezelden beri Rusya'nın *adamı* olduğu için onlara öykünerek savaşı da fırsat bilip bir Sosyalist gibi zenginleri cezalandırmak istemiştir. Soyyanmaz, sürgün edilenlerin azınlık olduğunu ve ortada Türk sermayedarlar lehinde bir servet

---

[29] Soyyanmaz, *Edirne Tulumbacıları*, 172-173.

[30] Ayhan Aktar, *Varlık Vergisi ve Türkleştirme Politikaları*, (İstanbul: İletişim Yayınları, 2008), 204.

transferi olduğunu görmezden gelerek, olayın *Bolşevik Etkisi* olduğu yorumunu yapar.[31] Ne Varlık Vergisi üstüne çalışan tarihçilerin eserlerinde ne de kamuoyunda rastlanamamış bu iddianın pek de gerçekle alakası olduğu söylenemez. Nitekim sonraki yıllarda verdiği bir demeçte Yahudi gazeteci Selim Amado, varlık vergisinin savaşın neticesinde tüm dünyaya hâkim olacağı sanılan Nazi Almanyası'ndan alınmış bir talimatla uygulandığını iddia etmiştir.[32]

Edirne, Osmanlı'nın yıkılış döneminde Rumeli'nindeki sınır olmasından dolayı sürekli işgal tehdidi altındaki bir kentti. Soyyanmaz'ın babası, annesi ve diğer etkilendiği sosyal çevresi Balkan savaşlarını, Edirne'nin işgalini ve I. Dünya Savaşı görmüşken kendisinin 15'li ergin çağları da II. Dünya Savaşı günlerine geçmişti. *Destan-ı Edirne* ve *Edirne Tulumbacıları* eserlerinin içinde II. Dünya Savaşı günlerinde kentin kaotik durumu en çok işlenen konudur. Yaşanan vahşet ve korku ikliminin birey üzerinde bıraktığı travma nedeniyle bu temanın ön plana çıkartılması muhtemeldir. Aynı zamanda şunun da altını çizmek gerekir; insan 15 ve 30 yaşları arasında yaşadıklarından daha önceki ve sonraki yaşlardaki yaşadıklarından daha çok etkisi altında kalır ve otobiyografik belleğine kaydeder.[33] Yıllar sonra, eserlerini kaleme alırken hatırındakileri bir silsile halinde gözünün önüne getirdiğinde en net anılar bu yaş aralığındakiler olmuş, Türkiye'nin güncel durumunu da doğrudan benliğine etki eden bu olaylar üzerinden okumaya çalışmıştı.

Tek Parti Döneminden Demokrat Parti İktidarına ve Sonrasına

Soyyanmaz, İnönü'nün yaptığı birçok hata yüzünden *cahil halk tabakasının* Adnan Menderes gibi bir kişiye sığındığını ileri sürerek sözlerine başlar. Demokrat Parti döneminde Türkiye'nin çürümeye başladığını, adam kayırmacılığın ve liyakatsizliğin had safhaya çıktığına dair kişisel gözlemlerinden örnekler verir. Bunlardan *biri Menderes Şımartması* dediği, valinin kapısını dahi tekmeleyerek açan köy muhtarlarıdır. Kayırmacılık öyle bir noktaya ulaşmıştır ki, üniversite mezunları dahi Demokrat Partili okuma yazma bilmeyen adamların eline düşmüştür.[34] Daha evvel kentli-köylü ve Türk ve Türk olmayanlar gibi ikilemler yaparak kurguladığı metnine şimdi de kültürsüz tabaka ve okumuş tabaka ve reisime daha geniş açıdan bakınca gözüken DP'li-CHP'li ayrımları eklenmiştir. Kültürsüz tabakadan oy devşirmek adına makale başında değindiğimiz orman arazisine tarım alanı ve konut izni verilerek rant dağıtılmıştır.

Menderes dönemine dair Soyyanmaz'ın en ağır eleştirileri Marshall Yardımlarından gelen paranın değerlendirildiği yerler hakkındadır. Ona göre Kore Savaşı'nda Türk Ordusu'nun elde ettiği başarı neticesinde bu yardımlar geldiği için para, asıl ordunun daha çok silahlanmasına harcanmalıydı. Zira Türkiye'nin yanı başında bir düşmanı, Yunanistan tetikte beklemekteydi. Ancak Menderes yönetimi hem Yunanlılarla iyi geçiniyor hem de ABD'den gelen kaynağı kendi *partizanlarına* aktarıyordu. Halkı

---

[31] Sürgünün 1944 yılında yapıldığını zannetmektedir; Soyyanmaz, *Destan-ı Edirne*, 408.

[32] Rıfat N. Bali, "Çok Partili Demokrasi Döneminde Varlık Vergisi Tartışmaları", rifatbali.com/images/stories/dokumanlar/varlik_vergisi_tartismalari.pdf.

[33] Sezin Öner, "Neden Hatırlıyoruz? Neden Unutuyoruz: Otobiyografik Belleğe İşlevsel Bakış", *Hayatı Hatırlamak: Otobiyografik Belleğe Bilimsel Yaklaşımlar*, ed. Sami Gülgöz, Berivan Ece, Sezin Öner, (İstanbul: Koç Üniversitesi Yayınları, 2023), 83-85.

[34] Soyyanmaz, *Edirne Tulumbacıları*, 149.

da uyutup savaşlardan uzak tutmak adına *Yurta Sulh, Cihanda Sulh* sözünü Atatürk söylemiş gibi lanse etmişti. Hatta, bu sözün benzerini zamanında asıl II. Abdülhamid, Osmanlı'da baş kaldıran azınlıkları dindirmek için söylemişti. Osmanlı ordusunun modernleşememesinden ve bunun doğurduğu sorunlardan başlattığı anlatıyı buraya ulaştırıyordu.[35] Görüleceği üzere yazar, söz konusu para olunca dış güçlerden de gelse bunu ulusal egemenliğe bir tehdit olarak görmemektedir.

DP, taşrada eline geçen imkânı, kendisine oy vermiş ve ranttan pay almayı bekleyen orta ölçekli sermayedarlara dağıtarak yeni bir kitle yaratma derdindedir. Hakikaten de ABD'den gelen 49,7 milyon dolar nakit paranın büyük çoğunluğu tarım endüstrisinin gelişmesi için traktör, mibzer, pulluk ve kamyonet alabilmesi için halka dağıtılmıştır[36]. Bu makinelerin ithalat işini komisyonerlerden lojistik firmalarına kadar taşradaki iş kollarında bir hareketlenme yaşanmış ve Türkiye taşrası yapılan alt yapı yatırımlarıyla da bir refaha kavuşmuştur. Soyyanmaz'ın Marshall Yardımları'nın orduya değil de Demokrat Parti ocakları vasıtasıyla taşrada yeni güçlenmeye başlayan tüccar-üretici kesime dağıtılmasının sinirlenmesinin altında yatan endişe hemen hissedilir. Sınıfsal ayrıcalıklarını yitirmeye başlayan bir memur ve kentsoyludur çünkü kendisi. Halbuki bakıldığı zaman Genç Cumhuriyet'in kurulduğu günden o yana yaşadığı en büyük ekonomik kalkınmalardan birisini övmesi gerekirken, *DP'nin partizanı* olarak isimlendirdiği kişilere paranın gidip heba olduğunu iddia etmektedir. Çünkü o zihin dünyasını her zaman mücadele eden iki guruba göre tasarlamıştır.

Menderes Dönemi'nde değin Tekel İdaresi'nce belirlenen tuz, şeker, alkollü içkiler ve birçok temel ürünün serbest piyasa haline gelmesine ve esnafın da bu durumu fırsat bilerek her şeye zam yapmasına da eleştiriler getirir. Soyyanmaz'ın kendi deyimiyle Tekirdağ'da öğretmenlik yaptığı o yıllarda İnönü yönetiminden bıkmasının da etkisiyle bir nebze olsun Menderes'e inanarak ilk başlarda fiyatlarda azalma olacağını düşünmüştür. Birkaç öğretmen arkadaşıyla bekar hayatı yaşıyorlar, okul binasına yatıp kalkıyorlar ve lokantada yemek yiyorlardı. Ay sonunda maaşlarını alınca lokantaya borçlarını kapattıkları gibi sonrasında ellerine bir miktar para dahi kalmaktaydı. Ancak, Menderes döneminin başlamasıyla esnaf odalarının fiyat belirleme işi de önemsizleşmeye başlamış, lokantacıdan bakkala, herkes kendi inisiyatifiyle fiyat belirlemeye başlamıştı.

Bu esnafa sağlanan fiyat özgürlüğü politikaları çok uzun ömürlü olmayacaktır. CHP'nin basın yoluyla sürekli halkı uyarması, artan enflasyon ve tepkiler nihayetinde DP'nin art niyetli hareket eden vurgunculara yönelik alış-satış karını yüzde yirmide tutan bir düzenleme yapmasına sebebiyet verecekti. Fakat, enflasyonun önü de alınsa Soyyanmaz'ın *ahlak bozulması* olarak isimlendirdiği DP döneminde başlayan özgürlük dalgasını engellemek mümkün olmayacaktı. Ona göre halk artık *demokrasi çukuruna* düşmüştü; okullarda öğrenciler artık başlarına şapka takmıyor, öğretmenlerin elinden otorite kayıp gidiyordu. Eğer bir öğretmen *uygunsuz yerlerde* öğrencisini görürse artık onu azarlaması fayda etmiyor, öğrenciye ne derste ne de dışarıda müdahale edemiyordu. DP'li birinin

---

[35] Soyyanmaz, Atatürk'ün ölümü sonrası savaşkan ve güçlü devlet otoritesinin bozularak yerini korkak bir siyasetin aldığını iddia etmektedir. Güçlü ve askerinin yanında duran bir Türk gençliğinin yetişmesini engellemek için de okullarda okutulan Asker Marşı'ndaki "Deniz karşısındaki yar" kısmının Yunanistan darılmasın diye çıkarılmasına bağlamaktadır; bkz: *Edirne Tulumbacıları*, 151.

[36] Zeynep Müjde Sakar, Cengiz Atlı, "Arşiv Belgeleri Işığında 1948-1950 Yıllarında Türkiye'ye Yapılan Marshall Yardımları", *Türkiye İktisat Kongresi,* (2023).

çocuğu kırık not alsa ya da sınıfta kalsa okulun müdürleri dahi görevden alınabiliyordu. Yine eğitimdeki *bozulma* dışında yargıda da bozulma had safhadaydı.

Menderes ve hükümeti için artık yolun sonu gelmişti. Ordu yönetime el koyacak, Soyyanmaz'ın değimiyle *cahilin alime hükümdarlığı* bitecekti. *Kurtuluş Savaşı'ndan Kore'ye galibiyetle çıkan kahraman Türk askeri* 27 Mayıs Darbesiyle dümene geçince DP'nin partizanca devri de bitince artık Atatürk ilkelerine uygun bir yönetim tesisi gerçekleşebilecekti. Fakat, devlet hazinesi bomboştu. Bunun üzerine halka haber salınacak, herkes altın yüzük ve bileziklerini devlete armağan edecek, buna karşılık kendilerine gümüş halkalar hatıra olarak verilecekti.[37] İşler Soyyanmaz'ın umduğu gibi gitmiyordu. Yeni Cumhurbaşkanı Cemal Gürsel'in çevresini yine zenginler doldurmuş, tüccar sınıfı karı sınırlı tutan kanunu kaldırtmıştı. Enflasyon tekrardan hortlayınca memur sınıfını korumak adına on yıllık bonolar hazırlanmaya başlanmıştı. Pahalılık arttıkça halk Menderes'i dahi arar hale gelmişti.

DP'nin devrik kadrosu Adalet Partisi'ni kurmuş, Süleyman Demirel başbakan seçilmişti. O da memur kesimini unutup tarımla geçinen köylülere devlet kaynaklarını akıtıyordu. Hükümet yetkilileri, işsizliği azaltmanın çaresini de yeni memur alımları yapmakta bulmuştu. Ancak, yeni alınan 10 memur eskiden tek memur yapabildiği işi bile beceremiyordu. Maaşlar azalmış, hem de memur kat sayısı aynı kalmıştı. Demirel'in yerine Nihat Erim gelince o da memur kat sayısını arttıramamış; ancak sonrasında Erbakan, Ecevit ile kurdukları koalisyon hükümetine memur kat sayısını on iki yapmayı teklif etmiş, bir sonuç alamamıştı.

Ecevit dönemi, köylünün yanında duran ve tarımı teşvik eden politikalara sahip bir hükümetti. Bu dönemde, buğday ve ay çekirdeğini dört kat fazla fiyattan alırken, zeytin ve meyve gibi ağaçta yetişen tarım ürünlerine ilgiyi az tutuluyordu. Halbuki tarla tarımı yapan köylü *bir ay iş yapıp on bir ay aylak gezip yan yatarken*, meyve tarımı yapanlar sürekli ağaçlarıyla uğraşmak zorundaydı.[38] Bu karsızlığı görünce 1975 yılından itibaren yurt genelinde meyve ve zeytin ağaçları köylülerce sökülmeye başlamış, yerlerini hububat tarlarına bırakmıştı. Köylüler, aşırı kar hırsından mera alanları dahi tarım arazisine dönüştürmeye başlayınca hayvan otlatacak yer kalmamış, hayvancılık azalmış ve et fiyatları da doğal olarak sürekli yukarı yönde ivme kazanmıştı. Memur ve emekli enflasyon karşısında *inlerken* adı geçen iktidarlar, alacakları oy uğruna olanları görmezden gelmişti. Çünkü, asıl oy getiren kesim esnaf ve köylü kesimiydi. Onlar da kurnazlık ederler, memurun maaşından kesintilerle biriken parayı devlet teşviği olarak verilen faizsiz krediyi alırlar, gider bir başka bankada mevduata yatırıp kendilerine gelir elde ederlerdi. Devlet seçimeler yaklaşınca rant dağıtmak için nakitte sıkışınca da mülklerini, fabrikalarını satar, elde edilen maddiyatı yine köylü kesime aktarırdı. Öte yandan, enflasyon arttıkça sabit gelirlinin hayat kalitesi azalır ve protestolar artardı.[39]

---

[37] Soyyanmaz, *Destan-ı Edirne*, 414-417.
[38] Soyyanmaz, *Destan-ı Edirne*, 418.
[39] Soyyanmaz, *Destan-ı Edirne*, 421.

Yazarımızın sosyalizme karşı bir sempatisi yoktur. İşçilerle empati kurmasının sebebi açıkça görüleceği üzere sabit gelirlinin maruz kaldığı gelir adaletsizliği ve servet transferidir. Onun Menderes döneminden sonraki iktidarlara bu denli öfkeyle yaklaşması, sistem içindeki avantajlı konumunu yitirmesinden kaynaklanır. Kendi anlatımını inceleyince tek parti döneminin sonuna dek devletin otoritesini kendi cisminde gören memurlar, taşrada saygın bir konumdayken, bundan sonra denetimini yitirmiş, ufak ufak sermaye biriktiren esnaf-köylü kesime karşı bir anti sempati geliştirmişti. Sistemin yularları kendi sınıfından ötekinin eline geçtiği vakit, sermaye karşıtlığıyla, vurgunculuğa yönelik eleştirilerle sanki bize dünyadaki gelir adaletsizliğini anlatan ve bunun çarelerini anlatıp örgütleyen sosyalist bir yazarı okuyormuşuz hissiyatı verir. Yakın tarihimizdeki bu toplumsal ayrışmayı herhalde bugün 80'li yaşlarındaki emekli bir memura sorsak, aşağı yukarı benzer şeyleri anlatacaktır.

Temelde görülen köylü-şehirli çatışması, bugün dahi ülkemizin dengelerini belirleyen en temel olgularından birisidir. Soyyanmaz'ın anlatımında, köylü ahlaksızdır ve vurgunculuk derdindedir. Yeri gelir devlet daha çok para veriyor diye ağaç keserek tarla açar, buğday ya da ayçiçeği eker, yeri gelir okulda çocuğu öğretmene saygısızlık eder. Esnaf ise kurulan bu zıtlıkta arada kalır. Çünkü köyden yeni gelmiştir ve halen adaptasyon sorunları yaşamaktadır. Halbuki kent soylu vatandaş, her zaman devletinin yanındadır. Zira, kendini devletin varlığında ve kalkınmasındaki asli unsur olarak görerek devletle bir beka müzakeresi yapmıştır. Şehirli insan, maaşından fazlasına göz koymaz, tek dileği biraz olsun refah içinde yaşayıp vatanına hizmet etmektir.

Sonuç

Osmanlı İmparatorluğu'nun son döneminin en trajik olayı olan Balkan Savaşları sonrası işgal edilen ve sınır kenti olmasının getirdiği işgal korkusu diri tutan Edirne'de doğmuş, benliğini bu kentte kazanmış bir Cumhuriyet bireyinin, İsmail Hakkı Soyyanmaz'ın, iki eseriyle otobiyografik belleğini tarihle harmanlayarak sunmuştur. Bu makalede yaptığımız incelemeyle karşımıza sınıfsal sınırları işgal edilen, ayrıcalıklarını yavaş yavaş yitiren, kent soylu okur yazar bir öğretmenin portresi çıkmaktadır. Edirne kentinin tarihine adadığı çalışmasını antik dönemlerden değil Osmanlı'nın kenti fethiyle başlatır, fakat Osmanlı geçmişiyle de bir türlü uzlaşamaz. İş bilmez paşaların ve padişahların imparatorluğun sonunu getirecek unsurları bertaraf edemediğini, azınlıklara gereğinden fazla hak vererek devletin asıl unsuru olan Müslümanların başına çıkardıklarını iddia eder. Her zaman devletinin ve Türk milletinin yanında duran yazar, söz konusu hatalar olunca muhalifi olduğu iktidarları suçlar Tam bir Atatürkçü olsa da, onun kurguladığı Atatürk ulusunu modernleştiren bir liderden ziyade kültürünü de muhafaza eden, savaşlarda yorulan ve Osmanlı döneminde öksüz kalmış Türklüğü kurtaran bir liderdir. Öte yandan, II. Dünya savaşında ülkenin ve Edirne'nin durumunu anılarıyla detaylandırmıştır.

Kaynaklar

AKBULUT, Çağdaş Yusuf. ''Gezginci Destancılık' Mesleği Ekseninde Tür Ve Metin İlişkisinin Problemleri Üzerine''. *Milli Folklor*. 96. 2012: 51-57.

AKTAR, Ayhan. *Varlık Vergisi ve Türkleştirme Politikaları.* İstanbul: İletişim Yayınları. 2008.

BALİ, N. Rıfat. "Çok Partili Demokrasi Döneminde Varlık Vergisi Tartışmaları". alındığı URL: https://www.rifatbali.com/images/stories/dokumanlar/varlik_vergisi_tartismalari.pdf.

DIĞIROĞLU, Filiz. "Selanik Ekonomisinde Unutulmuş Bir Alan: Tütün Üretimi, Ticareti ve Reji (1883-1912)". *Osmanlı Araştırmaları Dergisi.* 43. 2014: 227-272.

ESİN, Taylan. "Korku, Felâket ve Şüphe: 1905 Edirne Yangını". *Kebikeç*. 46. 2018: 155-188.

HOBSBAWM, Eric. *Bandits.* New York: Pantheon Books. 1981.

KARAMUSTAFA, Ali Aydın. "Köroğlu Destanına Tarihsel Bir Bakış İran ile Anadolu Arasında Eşkıyalık ve Nostalji". *Tarih ve Toplum Yeni Yaklaşımlar*, 22. Güz 2023: s. 39-54.

ÖNER, Sezin. "Neden Hatırlıyoruz? Neden Unutuyoruz: Otobiyografik Belleğe İşlevsel Bakış". *Hayatı Hatırlamak: Otobiyografik Belleğe Bilimsel Yaklaşımlar.* ed. Sami Gülgöz, Berivan Ece, Sezin Öner. İstanbul: Koç Üniversitesi Yayınları. 2023.

SAKAR, Zeynep Müjde, Cengiz Atlı. "Arşiv Belgeleri Işığında 1948-1950 Yıllarında Türkiye'ye Yapılan Marshall Yardımları". *Türkiye İktisat Kongresi 2023 Bildiriler Kitabı.* ed. Yunus Pustu, Ayşenur Şenel, Hande Yaren Karacabey. Ankara: Türk Tarih Kurumu. 2023.

SAYGILI, Hasip, Ali Can Tekinay. "Asker Anıları Işığında İkinci Dünya Savaşı Türkiyesi". *Asia Minor Studies*. C. 9. 2. 2021: 786-803.

SOYYANMAZ, İsmail Hakkı. *Destan-ı Edirne.* İstanbul: Eser Matbaacılık. 2003.

SOYYANMAZ, İsmail Hakkı. *Tulumbacılar ve Edirne Tulumbacıları.* Edirne (yayıncı bilgisi yok). 2003.

UĞUR, Yunus. "Rifa'at Ali Abou-El-Haj: Osmanlı Devlet ve Siyasî Yapısına Farklı Bir Bakış". *Türkiye Araştırmaları Literatür Dergisi.* 2. 2003: 585-599.

WRIGHT, Allen W. "Changes To The Robın Hood Legend Revolutions and Romanticism". *Wolfshead Through the Ages*. Alındığı URL: boldoutlaw.com/robages/robages7.html.